

**Становище, написано от член на научно жури,
за придобиване на образователна и научна степен „доктор”
в СА „Д. А. Ценов” – Свищов**

Изготвил становището: доц. д-р Пламен Петков

Автор на дисертационния труд: Диана Иванова Маркова

Тема на дисертационния труд: “Статистическо изследване на демографските процеси в България – регионални аспекти”

I. Общо представяне на дисертационния труд.

Настоящото становище е изгответо в резултат на участие в състава на научното жури за защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 76/09.02.2024 г. на ректора на Стопанска академия "Д. А. Ценов". Представеният дисертационен труд на тема "Статистическо изследване на демографските процеси в България – регионални аспекти" с автор Диана Иванова Маркова е в обем от 222 страници, от които 173 страници чист текст, една страница с Декларация за оригиналност, 16 страници библиографска справка и 32 страници с приложения, в които са представени първоначалните данни, подложени на статистически анализ, както и основните резултати от емпиричното изследване. Дисертацията се характеризира с логическа обвързаност между отделните компоненти, съчетан с необходимия баланс и плавен переход между тях. В структурно отношение тя се състои от съдържание, въведение, три глави, заключение, декларация за оригиналност, списък с цитираната литература и приложения.

Във въведението се излага обосновката на актуалността и значимостта на настъпващите в България през последните две десетилетия промени в демографските процеси, представят се някои основни публикации в българската литература по разискваната проблематика и се дефинират обектът, предметът, изследователската теза, целта и задачите, маркират се основните информационни източници, които са използвани за осъществяване на емпиричната част от дисертацията, използваните софтуерни продукти, и се извеждат ограничителните условия, които съпътстват настоящата разработка. Заглавието е формулирано коректно и ясно насочва читателя към проблемите, които ще бъдат разисквани в разработката – каква е същността на демографските процеси в България, кои са основните информационни източници за наблюдение състоянието и динамиката на демографските процеси и какви са регионалните им измерения. Отговорите на тези въпроси са напълно задоволителни и са представени коректно.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

Разглежданата проблематика е без съмнение повече от актуална. Проблемите, свързани с протичащите демографски процеси са известни и все повече се задълбочават – висока степен на външна миграция, склонност на населението да търси препитание в големите градове и особено в столицата, застаряване на населението и свързаните с това повишаване на равнищата на смъртност при постоянно намаляване на раждаемостта.

Обект на изследване са демографските процеси в България в регионален аспект за периода 2000-2021 г, а предметът на изследване е пряко свързан с изучаване на

регионалните различия и закономерностите в развитието на демографските процеси в България. С издигнатата изследователска теза се твърди, че между регионите в страната са налице различия по отношение на състоянието и динамиката на демографски процеси, като тези различия се задълбочават под влиянието на демографски и социално-икономически фактори. Като основна цел на дисертацията се обосновава теоретико-методологично и емпирично изследване на състоянието и развитието на демографските процеси в България за периода 2000-2021 г. на национално и регионално равнище, както и установяване на закономерностите и разкриване на факторните влияния върху демографските процеси. За конкретизиране на целта са поставени 6 изследователски задачи, от които 2 са с теоретико-методологичен, и 4 – с практико-приложен характер. С теоретико-методологична насоченост са задачите, свързани с изясняване същността на демографските процеси и систематизиране на факторите, оказващи влияние върху тях и представяне източниците на информация за статистическо изследване на демографските процеси. Практико-приложните задачи се свързват с проследяване състоянието, динамиката и регионалните различия в раждаемостта и смъртността, с установяване на основните тенденции, регионалните особености и различия в миграционните процеси, с разкриване и моделиране на факторните влияния върху раждаемостта и смъртността, както и с разработване на краткосрочни прогнози на основните демографски процеси с помощта на избрани модели за характеризиране на тенденцията на развитие.

Структурата се характеризира със завършен вид и коректно отразява представената информация чрез следване на принципа от „общото към конкретното“. В първа глава, имаща теоретико-познавателен характер, се изяснява същността на демографските процеси, представлят се техните особености и е аргументирана необходимостта от изучаването им. Систематизирани са основните показатели, с които се извършва статистическото наблюдение на демографските процеси и са посочени факторите, оказващи влияние върху демографските процеси, разграничени в три основни групи – демографски, социално-икономически и психологически. Представени са виждания на утвърдени автори по отношение на демографските процеси в различните периоди от време и са демонстрирани основни методи и модели, подходящи за изследване на динамиката на демографските процеси. Втората глава е от методологичен характер. Тя е посветена на информационното осигуряване на статистическите изследвания на демографските процеси в България. От една страна акцентът е поставен върху преброяванията на населението като основен източник на информация за демографските процеси, а от друга страна се разглеждат особеностите на текущата статистическа отчетност, чрез която се набавя специфична за демографските процеси информация. В края на главата се прави обзор на особеностите на статистическото изучаване на демографските процеси на регионално равнище. Трета глава има практико-приложен характер. В нея са представени регионалните измерения на демографските процеси в България. Изследвани са състоянието, динамиката и регионалните различия в раждаемостта и смъртността. Установени са тенденциите, регионалните особености и различията по отношение на миграционните процеси в България. Извършен е анализ на факторните влияния върху демографските процеси. Направени са краткосрочни прогнози въз основа на показателите за раждаемост и смъртност по райони на планиране и общо за страната.

В библиографската справка са включени общо 206 литературни източници. От тях на кирилица (само на български език) са 173 произведения, от които 152 са научни публикации, а 21 са методологии, национални и европейски нормативни документи и регламенти. Останалите 33 произведения са на английски език.

Авторефератът е в обем от 42 страници. Той отразява прекалено детайлно дисертационния труд и дава пълна представа за проведеното научно изследване. Написан е в издържан стил и представя основните етапи и резултати от изследването. Към дисертационния труд са приложени 5 научни публикации, написани на български език (една студия в съавторство, три статии и един доклад). Публикациите преобладаващо отразяват получените резултати от проведени емпирични анализи на демографските процеси в България и са пряко свързани с темата, обекта, предмета, целта и основната теза на дисертационния труд.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Като цяло дисертационният труд се характеризира със сериозна задълбоченост на обхвата на изследването, като това е демонстрирано както на теоретично и методологично естество, така и на практико-приложно. Положени са оптимални усилия по отношение на изследваната проблематика, разкрити са особеностите и специфичните черти на протичащите в България демографски процеси през последните две десетилетия, анализирани са в необходимата дълбочина научните достижения и са откроени нерешените проблеми, свързани със състоянието и тенденциите на протичащите демографски процеси в национален и регионален аспект. По отношение на стила и езика на работата се наблюдава коректно поднасяне на информацията, която в голяма степен е стилово и смислово изчистена, обмислена в необходимата дълбочина и поднесена по начин, който подобава на едно завършено научно произведение.

За проверка на адекватността на апробираните в трета глава частни (за отделните райони) и общи (за страната) модели е използвана подходяща за анализ на динамични редове методология, при изпълнението на която коректно са приложени всички необходими от статистическа и иконометрична гледна точка процедури и алгоритми – тестове за проверка наличието на тенденция, тестове за подбор на най-добър модел за описание на тенденцията, тестове за проверка адекватността на модела, тестове за проверка значимостта на регресионните параметри, тестове за наличие на автокорелация и други подходящи тестове за проверка на изискванията, свързани с остатъчните елементи.

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни приноси, които надграждат теоретичните и емпиричните изследвания в областта на статистическото изследване на демографските процеси в страната. Приносите са коректно дефинирани от докторанта в справката към автореферата и отговарят на получените в разработката резултати. Техният брой е сведен до пет. Три от деклариряните приноси носят теоретико-методологичен характер, а два приносните моменти с ясно изразен емпиричен характер. Първият се свързва с установяването на тенденции и регионални различия в раждаемостта и смъртността, задълбочаващи се различия в динамиката на миграционните процеси и структурата на мигриралите лица, а вторият с оценка на влиянието върху демографските процеси раждаемост и смъртност на основни макроикономически показатели като брутен вътрешен продукт на човек от

населението, коефициент на възрастова зависимост, коефициент на заетост, средна брутна работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение.

IV. Въпроси по дисертационния труд.

Въпроси към докторанта нямам, но си позволявам да отправя една препоръка. Терминологията, макар и общеизвестна е специфична, което предполага използваните термини и понятия да бъдат коректно дефинирани и представени, както всъщност е направено и тук, но би било добре да се включи списък в началото на разработката с основните понятия и използваната специфична терминология, както и на използваните съкращения например.

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение.

В заключение, отчитайки завършения характер на представената разработка, вземайки предвид нейните достойнствата и положителните страни, смея да твърдя, че докторантът притежава теоретични знания и умения за практическо прилагане подходящ статистико-иконометричен инструментариум при изследване на демографските процеси, за коректно използване на статистически методи и техники за прогнозиране на динамични редове и е демонстрирал в необходимата степен способности за аргументирано отстояване на собствени виждания и за извършване на критичен анализ на теорията и практиката. Изхождайки от всичко посочено по-горе, както и от факта, че авторът има необходимия брой публикации, с което са изпълнени минималните национални изисквания, давам **положителна оценка** на дисертационния труд и предлагам на членовете на Научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ в Професионално направление 3.8. „Икономика“, Научна специалност „Статистика и демография“ на **Диана Иванова Маркова**.

Дата: 05.03.2024 г.

Изготвил становището: .....

(доц. д-р Пламен Петков)